

طراحی سوالات امتحانی متناسب با فرایند یادگیری به «روش فعال»

اشاره

همواره طرح سؤالی متناسب با اهداف و رویکردهای کتاب «دین و زندگی»، یکی از دغدغه‌های همکاران گرامی بوده است. این دغدغه، به‌خصوص در انتخاب نحوه‌ی استفاده از آیات در طراحی سؤال بیشتر می‌شود. نوشتار زیر پاسخی به این نیاز همکاران است. از شما تقاضا داریم که ضمن مطالعه‌ی مقاله، به نقد و بررسی آن نیز بپردازید و نظرات خود را ارائه دهید. ارزشیابی خود نوعی فعالیت آموزشی محسوب می‌شود که به فرایند یادگیری و آموزش کمک می‌کند و در جهت دادن به فعالیت‌های فراگیرندگان و سوق دادن آن‌ها به یکی از دو شیوه‌ی «فعال» و «غیرفعال» نقش قابل توجهی دارد. حاصل عملکرد تدریس به روش غیرفعال و طراحی پرسش‌های امتحانی، به گونه‌ای که پاسخ‌گویی به آن‌ها نیازمند حفظ مطالب باشد، دانش‌آموز را به‌طور طبیعی به سمت حفظ طوطی‌وار مطالب کتاب می‌کشاند و به احتمال قوی او را در کسب نمره‌ی دل‌خواه نیز موفق می‌کند.

اگر ما معلمان و مدرسان در فرایند تدریس، واقعاً به برتری و استفاده از «روش فعال» معتقد باشیم، دیگر ناچار نخواهیم بود در ارزش‌یابی از فراگیرندگانمان سوالاتی را طرح کنیم که پاسخ‌گویی به آن‌ها تنها نیازمند حفظ مطالب باشد. شرکت دادن دانش‌آموزان در بحث و گفت‌وگویی زنده و فعال در فرایند تدریس که یکی از ویژگی‌های روش فعال است، حداقل فایده‌اش آشنا شدن دانش‌آموزان با راه و روش فکر کردن و تقویت تفکر منطقی در آنان است. علاوه بر این، بالا رفتن میزان اعتماد به نفس فراگیرندگان و تحریک رغبت آنان به یادگیری را در پی دارد و در نهایت مسیر ارزش‌یابی را به سمت طراحی سوالاتی به پیش می‌برد که لازمه‌ی پاسخ‌گویی به آن‌ها، فهمیدن مطالب است، نه تنها حفظ کردن آن‌ها. در این صورت دانش‌آموزان وادار می‌شوند، در جهت درک و فهم مطالب حرکت کنند و اگر در اولین آزمون نتیجه‌ی دل‌خواهشان را به‌دست نیاورند، بکوشند برای موفقیت در آزمون‌های بعدی، خود را با روش مذکور سازگار سازند. آن‌ها سرانجام و به‌طور طبیعی به این سمت گرایش می‌یابند.

■ میزان اهمیت هر هدف آموزشی در طراحی سوالات امتحانی

امتحان، میزان تحقق اهداف آموزشی را و انواع نتایجی را ارزیابی می‌کند که انتظار داریم بعد از آموزش، فراگیرنده به صورت دانسته‌ها و رفتار ویژه‌ای از خود نشان دهد. به علاوه، امتحان یادگیری‌های مهم و مرتبط با هدف‌های اصلی آموزشی را شامل می‌شود. در این راستا، میزان اهمیت هر هدف آموزشی نسبت به هدف دیگر تعیین و بر اساس آن نمره‌ی هر هدف مشخص می‌شود. پس قطعاً باید از طراحی سوالات حاشیه‌ای و به‌دور از مقاصد اصلی کتاب پرهیز شود. هم‌چنین، سوالاتی که هدف آن‌ها اندازه‌گیری مهارت‌های عقلی و قدرت تحلیل

فراگیرنده است، نباید عیناً با عبارات متن کتاب و یا به صورت کلیشه‌ای یا از پیش تعیین شده طرح شوند.

نوشتار حاضر به ارائه‌ی نمونه سوالاتی پرداخته که طراحی آن‌ها بر اساس تدریس به شیوه‌ی فعال و متناسب با اهداف تدوین شده در کتاب جدیدالتألیف دین و زندگی (۱) بوده است. قضاوت پیرامون کارایی و کاربردی بودن این شیوه‌ی طراحی سؤال امتحانی را به همکاران و مدرسان گرامی این کتاب واگذار می‌کنیم. امید است مطالبی از این قبیل الهام‌بخش ذهن‌های پویا باشد و زمینه‌ی شکل‌گیری دیدگاه‌های کامل‌تر و کاراتری را فراهم آورد.

ابتدا چند سؤال از کتاب دین و زندگی ۱ را که پاسخ به آن‌ها فقط به حفظ مطالب نیازمند است، ارائه می‌دهیم:

۱. با داشتن چه ویژگی‌هایی می‌توان از هدایت قرآن کریم بهره‌مند شد؟

۲. چهار مورد از ثمرات و نتایج هدایت قرآن کریم را بنویسید.

۳. محدوده‌ی تاریخی و جغرافیایی هدایت قرآن کریم چه قدر است؟

۴. برترین معلم قرآن کریم کیست؟ چرا؟

۵. چهار صفت ثبوتی و چهار صفت سلبی را نام ببرید.

۶. حمد و تسبیح را تعریف کنید.

۷. ایمان را تعریف کنید.

۸. بیماری‌های قلب (زشتی‌ها) را نام ببرید.

۹. زیبایی‌های قلب را بنویسید.

۱۰. ابزار تدبیر و انواع آن را نام ببرید. هر یک از مراحل تدبیر در آیات را با ذکر مثال بنویسید.

اکنون محتوای آموزشی برخی از سوالات یاد شده را به‌صورت نمونه‌ی سوالاتی ارائه می‌کنیم که لازمه‌ی پاسخ‌گویی به آن‌ها، آشنا بودن فراگیرنده با راه و روش فکر کردن و فهمیدن مطالب است، نه تنها حفظ کردن آن‌ها. این نتیجه حاصل نمی‌شود مگر در فرایند یاددهی و یادگیری به «روش فعال».

■ مشخص کنید که مفهوم هر عبارت با کدام آیه مناسب است؟
نمره ۳

(۱) أَوْحَىٰ إِلَيْنَا هَذَا الْقُرْآنَ لِأَنْذِرْكُمْ بِهِ وَ مَنِ بَلَغَ

(۲) هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ.

(۳) كِتَابٌ مُّبِينٌ يُهْدِي بِهِ اللَّهُ.

هدایت انسان‌ها هدف اصلی نزول قرآن کریم است. □

قرآن کتاب هدایت است برای همه‌ی مردم در تمام جهان. □

قرآن کتاب هدایت مردم است از زمان نزول آن تا ابدیت. □

■ با توجه به آیات، «ثمرات و نتایج هدایت قرآن کریم» را مشخص سازید. ۳ نمره

(۱) وَ يُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ.

(۲) وَ يَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

(۳) وَ يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ.

هدایت انسان‌ها به راه راست

خروج از تاریکی‌ها و هدایت به سوی نور

تزکیه و تعلیم

با داشتن چه ویژگی‌هایی می‌توان از هدایت قرآن کریم بهره‌مند

شد؟ روبه‌روی هر آیه فقط ویژگی مربوط به آن را بنویسید.

(۱) یَهْدِي بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ.....

(۲) وَ هُدًى وَ مَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ.....

(۳) وَ هُدًى وَ رَحْمَةً وَ بُشْرَى لِّلْمُسْلِمِينَ.....

(۴) اولوالالباب و لیتدکّر اولوالالباب.....

آیاتی را که پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) را به‌عنوان معلم و مربی

قرآن کریم معرفی می‌کنند، با علامت مشخص کنید.

- وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ.

- هَذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ.

- وَ يُزَكِّيكُمْ وَ يُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ.

با توجه به آیه‌ی زیر، چرا چیزهایی مانند ستاره، ماه و خورشید لایق

پرستش نیستند؟

«فَلَمَّا أَقَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْأَقْلِينَ.»

با توجه به آیه‌ی: «أَنْتَ وَجْهَتْ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

حَنِيفًا وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ»، حضرت ابراهیم(ع) کدام جهت را برای

زندگی برگزید و چه دلیلی برای درستی کار خود آورد؟

کدام گزینه بیانگر این است که «انسان مسئول سرنوشت آینده‌ی

خویش» است؟

الف اَنَا هَدَيْتَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَ إِمَّا كَفُورًا.

ب أَقَالُ تَعْقُلُونَ؟

ج قَالَ هَذَا رَبِّي.

د هَر كَسٍ دَر گِرُوِي كَارِي اِسْتِ كِه كَرْدِه اِسْتِ.

هـ گزیننه‌های الف، ب و د صحیح‌اند.

در رابطه با آیه‌ی شریفه‌ی زیر، کدام گزینه صحیح است؟

آیه: قَالَ لئن لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ:

اندیشه و تفکر عامل انتخاب بزرگ حضرت ابراهیم(ع)

است.

نشانه‌ی صداقت و حق‌گرا بودن حضرت ابراهیم(ع) است.

استعانت از هدایت الهی، عامل انتخاب بزرگ حضرت

ابراهیم(ع) است.

هر سه مورد بالا صحیح هستند.

سؤال امتیازی به ارزش ۱ نمره:

قسمت نقطه‌چین را کامل کنید.

- ای دوست شکر بهتر یا آن که شکر سازد.....

- نام احمد نام جمله انبیاست.....

چرا نزدیکی و تقرب به خداوند محبوب و مقصد نهایی انسان است

و این مطلب با روح بی‌نیاهیت طلب انسان چه ارتباطی دارد؟

مشخص کنید که مضمون هر عبارت با کدام آیه مناسب است؟

(۱) وَ لَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى.

(۲) وَ فِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ.

(۳) لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ.

(۴) فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ.

(۵) قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْقَلْقِ.

(۶) سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعَزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ.

- به درگاه چه کسی جز تو پناه برم؟

- تو خالق و آن‌ها مخلوق.

- انسان محدود نمی‌تواند خدای نامحدود را به‌طور کامل بشناسد.

- هر کرانه‌ی این جهان پرشکوه زمزمه‌ی نام توست.

- می‌دانم که تو مثل هیچ‌یک از آفریده‌های نیستی.

- اگر تو خود صاحب این خوبی‌ها و کمالات نبودی چگونه

می‌توانستی این‌گونه به دیگران خوبی و کمال ببخشی؟

جاهای خالی را با انتخاب کلمه‌ی مناسب از داخل پرانتز پر کنید:

- اگر هدف‌های دنیوی اصل قرار گیرند، مانع رسیدن به هدف‌های

..... می‌شوند. (آخری - پایان‌پذیر - فرعی)

- برخی هدف‌ها، پایان‌ناپذیر و..... هستند. (موقتی -

همیشگی - زودگذر)

- انسان با استفاده از..... خوبی‌ها و راه‌های رسیدن به آن‌ها را

می‌شناسد. (توانایی انتخاب - توانایی تفکر - توانایی تصمیم‌گیری)

هدف‌های اخروی همان هدف‌های..... هستند. (دنیوی -

پایان‌ناپذیر - فرعی)

داخل پرانتز کلمات مناسب بگذارید:

- مانند چراغی است که راه را نشان می‌دهد. ()

- مانند درختی است که در قلب جوانه می‌زند. ()

- میوه و ثمره‌ی ایمان است. ()

- کانون وجود آدمی است. ()

به دو بیت مناجات زیر توجه کنید. سپس به دو سؤال مربوط به

آن پاسخ دهید:

تو حکیمی، تو عظیمی، تو کریمی، تو رحیمی

تو نماینده‌ی فضلی، تو سزاوار ثنایی

بری از رنج و گدازی، بری از درد و نیازی

بری از بیم و امید، بری از عیب و خطایی

(۱) سه صفت ثبوتی و سه صفت سلبی را در بیت‌های بالا

مشخص کنید.

(۲) شاعر در کدام بیت خدا را «حمد» گفته و در کدام بیت

«تسبیح» کرده است؟

گزینه‌ی صحیح را انتخاب کنید:

چرا خدا را آن‌گونه که شایسته‌ی اوست، نمی‌توان شناخت؟

(۱) زیرا مخلوق نمی‌تواند بر ذات خالق خویش احاطه پیدا کند؟

(۲) زیرا هیچ علتی نمی‌تواند بر معلول خود احاطه یابد.

(۳) زیرا خرد محدود را یارای آن نباشد که به معرفت خالق

نامحدودش دست یابد.

(۴) گزینه‌های ۱ و ۳ صحیح‌اند.